

نشریه علمی

پژوهشنامه ادبیات تعلیمی

سال سیزدهم، شمارهٔ چهارم و نهم، بهار ۱۴۰۰، ص ۱۴۶-۱۲۳

ارائهٔ الگوی مدرسهٔ شاد از طریق واکاوی مضامین شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی

سمیه بهرامیان* - دکتر محمدعلی نادی**

دکتر فریبا کریمی*** - دکتر عبدالرضا مدرسزاده****

چکیده

مطالعهٔ حاضر با هدف ارائهٔ الگوی مدرسهٔ شاد از طریق واکاوی مضامین شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی به انجام رسید. روش پژوهش، تحلیل مضمون به‌عنوان یکی از روش‌های رویکرد کیفی است. داده‌های پژوهش شامل منابع و متون مرتبط با فرهنگ و ادبیات ایرانی است که از طریق تکنیک تحلیل متن و با توجه به فرایند تحلیل داده در روش تحلیل مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی دربارهٔ دو مضمون فراگیر اصلی شادی بیرونی

* دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان(خوراسگان)، اصفهان، ایران
somayyeh_bahramian@yahoo.com

** دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان(خوراسگان)، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)
nadi2248@yahoo.com

*** دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان(خوراسگان)، اصفهان، ایران
faribakarimi2005@yahoo.com

**** دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کاشان، اصفهان، ایران
drmodarreszadeh@yahoo.com

تاریخ پذیرش ۹۹/۱۰/۸

تاریخ وصول ۹۹/۷/۱

(آفاقی) و شادی درونی (انفسی) قابلیت صورت‌بندی دارد. شادی بیرونی شامل زیست جهان شاد و به زیستن و شادی درونی دربرگیرنده ایستار، منش و پویا معطوف به شادی است. ارائه الگوی مدرسه شاد بر مبنای مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی مستلزم توجه به ابعاد و مؤلفه‌های شادی بیرونی و شادی درونی و لحاظ نمودن این ابعاد در رابطه با ارکان و مؤلفه‌های اصلی مدرسه است که در قالب برنامه درسی معطوف به شادی، کارکنان آموزشی و اجرایی مدارس به‌مثابه آموزشگران شادی، محیط مدرسه با نشاط و دانش‌آموزان شاد زیست نمود پیدا می‌کند.

واژه‌های کلیدی

شادی، مدرسه شاد، ادبیات ایرانی، فرهنگ ایرانی.

۱. مقدمه

شادی از دیرباز اهمیت کلیدی در مناسبات اجتماعی و فرهنگی جوامع داشته است. اهمیت این موضوع در دوران معاصر از یک سو به دلیل تحولاتی که عموماً تحت‌تأثیر زندگی ماشینی منجر به نابسامانی‌های اجتماعی و روانی از جمله استرس، اضطراب، افسردگی و سایر بیماری‌های روانی شده است، بیش از پیش خود را نشان می‌دهد. از سوی دیگر نیز می‌توان گفت توسعه پایدار کشورها در گرو شادی پایدار است و شادی پایدار برای یک نسل میسر نمی‌شود، مگر اینکه افراد در یک مدرسه شاد، شاد بودن و شاد زیستن را بیاموزند و تجربه کنند. بر این اساس، مسئله شادی و نشاط در نظام آموزش و پرورش و مدیریت آموزشی این نظام که عموماً با پرورش نسل‌های آتی جامعه سروکار دارد، از اهمیتی ویژه و نقشی بی‌بدیل برخوردار است.

به‌عبارت دیگر، نظام آموزشی و مدرسه به‌عنوان یک نهاد می‌تواند همچون بستری برای به وجود آوردن زمینه‌ها و برنامه‌هایی برای شاداب نمودن جامعه عمل کنند. اگر در نهاد مدرسه، شادی و شوق زندگی جریان پیدا کند، این مسئله بر جامعه نیز تأثیرگذار خواهد بود (Jolly-Ryan, 2009; Gulati & et al. 2001; Glover, 2000). مدرسه شاد به‌عنوان

ساختاری نوین از نهاد مدرسه بر این مبنا شکل گرفته و توسعه پیدا کرده است. به این معنا مدرسه شاد به عنوان چارچوبی برای آرامش و نشاط دانش آموزان عمل می کند که با هدف کمک به آرامش دانش آموزان و توسعه همه جانبه شادی در مدارس ایجاد شده است. به طور کلی، مدرسه شاد به عنوان چارچوبی برای ایجاد شادی در مدارس در نظر گرفته می شود (Kim, 2016; Smith, 2009; Faridi, 2014; O'Rourke & Cooper, 2010).

مدرسه شاد با تأکید بر ارزش ها، نقاط قوت و توانمندی هایی که باعث افزایش شادی در یادگیرندگان می شود، از انواع استعدادها و ایده های مبتکرانه استقبال می کند و از نظام های آموزشی می خواهد تا در معیارهای سنتی خود تجدید نظر کنند. در واقع، آنچه در مدارس شاد مورد تأکید قرار می گیرد، فرم هایی از نوآوری و ایده های مبتکرانه برای توسعه نظام یادگیری دانش آموزان است. این مسئله در نهایت می تواند وارد فضای اجتماعی گسترده تر شده و توسعه اجتماعی پایدار را به دنبال داشته باشد (Bullough, 2011; McCabe & et al. 2011; Furlong, 2009; Ivens, 2007; Sherab, 2013; Suldo, 2016).

بر اساس آنچه در بالا مطرح شد، می توان گفت مسئله اصلی و اساسی مطالعه حاضر، دو وجه ایجابی و سلبی برجسته و بارز دارد؛ وجه سلبی موضوع ملال آور و کسالت بار بودن محیط مدارس برای دانش آموزان و در نتیجه آن، شیوع افسردگی در مدارس بر مبنای نتایج برخی از پژوهش هاست، و وجه ایجابی مسئله به نوعی چگونگی تعریف، ایجاد و گسترش مدارس شاد در نظام آموزش و پرورش ایران با تکیه بر مبانی فکری و فرهنگی مرتبط با شادی و نشاط در ادبیات و فرهنگ ایرانی است، به عبارت دیگر، از آنجایی که اجرای یک سیاست و برنامه در قدم اول مستلزم ارائه طرح و الگوی مشخصی به عنوان دستورالعمل و راهنمای اجرای آن سیاست یا برنامه است، مسئله مشخص این مطالعه پرداختن به موضوع شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی با هدف ارائه الگوی مدرسه شاد است.

با مرور مبانی نظری مرتبط با مدرسه شاد می توان گفت ولک (Wolk, 2009) بر این باور است که یادگیری توأم با شادی می تواند در مدارس وجود داشته باشد اگر به شادی فرصت دهیم. خلق یک مدرسه شاد نیازمند به کارگیری عوامل متعددی است که این عوامل باید در کنار یکدیگر مورد استفاده قرار گیرند. به اعتقاد میلر (Miller, 2008)

مدارس موفق دارای سه جزء اساسی برای خلق یک مدرسه شاد هستند. آن‌ها مکانی را می‌سازند که کودکان با دوستانشان باشند، دانش جدید را یاد بگیرند و مهارت رؤیاپردازی، رشد کردن و برنامه‌ریزی را بیابند و نیز محیط فیزیکی خوشایند و مطلوب در ساختن یک مدرسه شاداب بسیار مهم است (Rydeen, 2008). کیم (۲۰۱۶) مدرسه شاد را نظامی قلمداد می‌کند که از سه بخش اصلی تشکیل شده است: یادگیری «بودن»، روان‌شناسی مثبت‌گرا و یادگیری با هم زندگی کردن. در یادگیری «بودن»، بر این مسئله تأکید می‌شود که هدف در مدرسه شاد و فرایندهای آموزشی آن باید این مسئله باشد که دانش‌آموزان مهارت‌های لازم برای زندگی شاد و سالم در آینده را تمرین کنند و یاد بگیرند. در واقع، «بودن» در اینجا به منزله شکل‌دهی به نوعی وجود انسانی، سالم، شاد و خلاق در مدرسه است که در اجتماع گسترده‌تر نیز بتواند زندگی کند. «یادگیری زندگی کردن با هم» این مسئله را مدنظر قرار می‌دهد که در مدرسه شاد باید همه مسائل از جمله یادگیری به صورت گروهی و مشارکتی صورت بگیرد تا دانش‌آموزان همزیستی با یکدیگر و مدارای اجتماعی را یاد بگیرند.

مرور مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با موضوع شادی و مدارس شاد بیانگر این است که در هیچ‌کدام از این پژوهش‌ها به صورت هم‌زمان، شناسایی مؤلفه‌های مدرسه شاد و ارائه الگوی مدرسه شاد پیگیری نشده است. با این حال مهم‌ترین پژوهش‌هایی که درباره مطالعه حاضر به انجام رسیده‌اند می‌توان به دو دسته اصلی پژوهش‌های مرتبط با موضوع شادی و پژوهش‌های مرتبط با مدرسه شاد به شرح زیر دسته‌بندی کرد:

در دسته اول، باقری خلیلی (۱۳۸۶) مطالعه‌ای با عنوان «شادی در فرهنگ و ادب ایرانی» به انجام رسانده است و سه نوع شادی آفاقی، انفسی و آفاقی - انفسی را در شعر شاعران ایرانی از هم متمایز می‌کند. گلستانی اصیل (۱۳۹۱) در پژوهشی ابعاد شادی در شعر حافظ را مورد مطالعه قرار داده است و بر مبنای نتایج این پژوهش ابعاد شادی در شعر حافظ به ابعاد آفاقی و انفسی دسته‌بندی شده است. نسیمی (۱۳۹۲) در پژوهش خود مؤلفه‌های شادی و نشاط در آثار سعدی، به‌ویژه غزلیات، مفاهیم و مضامین شادی و شور در غزلیات سعدی را شامل عشق، زیبایی‌های طبیعت و مشاهده آفاق و عالم، امید وصال، موسیقی می‌داند.

در دسته دوم، نتیجه پژوهش هاشمی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «از شادی تا نشاط، شادی در ساختار معنایی حاکم بر نظام آموزشی» بیانگر این است که ساختار معنایی یکسانی در سپهر دستگاه آموزش و پرورش ایران از شادی تثبیت نشده است و معانی متکثری در کشمکش با یکدیگر حیات روزمره دانش‌آموران را پر کرده است. یافته‌های پژوهش اکبرپوران و رضایی (۱۳۹۷) با عنوان «مروری بر سیاست شادی / نشاط در مدارس ایران از ایده تا اجرا» نشان‌دهنده این است که در ساختار معنایی نظام آموزشی، شادی یکی از عواطف خنثای بشری است که در نتیجه انتخاب انسان می‌تواند وسیله‌ای برای نیل به کمال و یا مانعی بر سر راه آن باشد. بنابراین از همین جا با دوگانگی در معنا مواجهیم (شادی سالم یا شادی روحی در برابر شادی ناسالم یا شادی جسمانی) که دو نوع متفاوت از سیاست‌گذاری را طلب می‌کند. نظام آموزشی در مقام اجرا، برای مقابله با شادی ناسالم، سازوکارهای مختلف طرد، سرکوب و توییح را به کار گرفته است، این در حالی است که برای شادی سالم و تحقق آن در مدارس، برنامه اجرایی مشخصی ارائه نکرده است.

درخصوص اهمیت پرداختن به مدرسه شاد و تلاش برای اجرای آن، می‌توان گفت در نظام آموزش و پرورش ما نیز توجه به موضوع شادی و نشاط و ایجاد و گسترش آن در «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» (برای نمونه فصل پنجم) ذیل عناوینی از جمله «ایجاد شادی و نشاط در مدارس» و «تربیت انسان‌های بانشاط» به‌عنوان اهداف نظام آموزشی معرفی شده است. توجه به این مؤلفه‌ها نمایانگر آن است که در طول سال‌های گذشته، مسئله شادی و نشاط در مدارس و همچنین راهکارهای ایجاد و توسعه آن به‌عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی نهادهای آموزشی و سیاست‌گذار تبدیل شده است. با این حال، شواهد و قرائن موجود دلالت بر اجرای الگوی مدرسه شاد در نظام آموزش و پرورش نیست و به‌عبارت دیگر، فاصله زیادی با تحقق این امر در واقعیت وجود دارد. بنابراین با مدنظر قرار دادن این موضوع که سامان دادن و اجرای اقدامات سیاست‌گذاری و اجرایی مستلزم ارائه تعریف و الگوی مشخصی از شادی در مدارس است، ضرورت دارد نظام آموزش و پرورش قبل از هر اقدامی درخصوص الگوی مدرسه شاد، توافقی بین‌الذهانی از شادی و نشاط برای سیاست‌گذاران و مجریان امر آموزش ایجاد کند و بر

اساس این الگو اقدام به تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های ایجاد و گسترش شادی در مدارس نماید. مطالعه حاضر با هدف ارائه الگوی مدرسه شاد از طریق واکاوی مضامین شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی به دنبال این است که به این پرسش‌ها پاسخ دهد: ۱. شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی چگونه تعریف می‌شود؟ ۲. مضامین اصلی و فرعی شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی کدام‌اند؟ ۳. الگوی مدرسه شاد بر مبنای مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی دارای چه مؤلفه‌ها و ویژگی‌هایی است؟ ۴. چگونه می‌توان الگوی مدرسه شادی ایرانی را در مدارس اجرا کرد؟

۲. مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر در چهارچوب رویکرد کیفی پژوهش و با استفاده از روش تحلیل مضمون به انجام رسیده است. روش تحلیل مضمون مورد استفاده در این پژوهش طرح شبکه مضامین استرلینگ (Attride-Stirling, 2001) است. به عبارت دیگر باید گفت رویه‌های گردآوری و تحلیل داده‌های پژوهش مبتنی بر اصول و معیارهای روش شبکه مضامین سازمان‌دهی شده است. شبکه مضامین مدنظر استرلینگ بر اساس روندی مشخص، مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان‌دهنده (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی‌دربیرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) را نظام‌مند می‌کند؛ سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هریک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). به عبارت دیگر، در این نوع تحلیل سعی بر این است که از مضامین پایه‌ای که آشکار و صریح هستند، به سوی مضامین انتزاعی‌تر و کلی‌تر حرکت شود تا به مضمون یا مضامین اصلی متن دست پیدا کنیم (Stirling, 2001).

با توجه به هدف پژوهش، داده‌های مطالعه حاضر مبتنی بر تحلیل متون و منابع مرتبط با فرهنگ و ادبیات ایرانی است. برای شناسایی و استخراج مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی، منابع مربوط به شعرای بزرگ ایرانی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفتند.

جدول ۱: مشخصات متون ایرانی مورد بررسی

شاعر	منبع	مستندات
حافظ	غزلیات	غزل‌های شماره ۳، ۵، ۱۸، ۲۵، ۳۷، ۴۶، ۵۲، ۶۵، ۷۲، ۸۸، ۱۱۵، ۱۲۳، ۱۲۷، ۱۴۵، ۱۶۲، ۱۶۴، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۷۹، ۱۸۵، ۲۰۲، ۲۲۲، ۲۲۵، ۲۲۷، ۲۳۲، ۲۴۰، ۲۶۱، ۲۹۱، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۷، ۳۴۸، ۳۷۶، ۳۸۱، ۳۹۳، ۳۹۶، ۴۳۶، ۴۴۰
	اشعار منتسب	شماره ۱۱۱
	رباعیات	رباعی شماره ۳۷
سعدی	دیوان اشعار	غزل‌های شماره ۶۷، ۱۰۶، ۴۰۲، ۳۰۸، ۲۴۶، ۳۱۶، ۳۵۳
	گلستان	باب هفتم در تأثیر تربیت، حکایت شماره ۵ باب اول در سیرت پادشاهان، حکایت ۱۶
	بوستان	بخش ۸، حکایت در معنی شفقت، باب اول در عدل و تدبیر و رای
فردوسی	شاهنامه	داستان سیاوش؛ بخش‌های ۳ و ۹
		جمشید؛ بخش ۱
		خاقان چین؛ قسمت ۴
		پادشاهی بهرام گور؛ شماره ۱۱ و ۱۲
		منوچهر؛ بخش ۱۰
		آغاز کتاب؛ بخش ۱
		آغاز کتاب؛ بخش ۲، ستایش خرد
		ستایش سلطان محمود
		پادشاهی کیخسرو
		پادشاهی یزدگرد بزه‌گر؛ بخش ۶
		پادشاهی داراب دوازده‌ساله بود؛ بخش ۴
		پادشاهی داراب چهارده‌ساله بود؛ بخش ۴
		پادشاهی کسری نوشین روان ۴۸ سال بود، داستان بوزرجمهر، قسمت دوم
		پادشاهی قباد ۴۳ سال بود.
رودکی	رباعیات	رباعی شماره ۴۹
	مثنوی‌ها	ابیات به‌جامانده از کلیله و دمنه و سندبادنامه، بخش ۴۴
مولوی	دیوان شمس	غزل شماره ۸۸، ۳۴۸، ۱۶۳، ۱۷۲۶، ۲۵۶۱، ۲۱۸۰، ۲۲۹۲
	مثنوی معنوی	دفتر سوم، بخش ۸۴، سال کردن بهلول آن درویش را
		دفتر سوم، بخش ۸۲، بقیه حکایت ناینبا و مصحف
وحشی بافقی	غزلیات	غزل شماره ۳۱
	دیوان اشعار	غزل‌های شماره ۸۱ و ۱۹۴
صائب تبریزی	دیوان اشعار	غزل شماره ۸۳
سلمان ساوجی	دیوان اشعار	غزل شماره ۸۳

در مطالعه حاضر نیز به منظور تحلیل داده‌ها ابتدا مضامین پایه بر مبنای نکات کلیدی مرتبط با مفهوم شادی شناسایی شد. در ادامه، از طریق تلخیص و ترکیب کدها و مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده استخراج گردید. در ادامه با ترکیب مضامین سازمان‌دهنده و همچنین کشف اصول حاکم بر متون مورد مطالعه در یک سطح بالاتر مضامین فراگیر مرتبط با پدیده شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی استخراج شد. در نهایت، شبکه مضامین مربوط به هریک از این مضامین طبق روش مدنظر استرلینگ ترسیم و ارائه شده است.

با مدنظر قرار دادن روش‌های اعتباربخشی مربوط به روش تحلیل مضمون و همچنین ماهیت داده‌های مورد استفاده (منابع و متون مکتوب مرتبط با ادبیات و فرهنگ ایرانی) برای ارائه مضامین شادی از دو روش توصیف غنی و ثبت سوابق ممیزی و کدگذاران مستقل استفاده شد. درباره توصیف غنی و ثبت سوابق ممیزی باید گفت این موضوع دلالت بر شرح مفصل پدیده مطالعه و بافت و زمینه آن به منظور قضاوت خواننده راجع به همخوانی تفسیر و تحلیل پژوهش‌گر از داده‌ها با متن دارد. بر این اساس، نتایج حاصل از تحلیل داده‌های پژوهش به صورت مفصل و همراه با جزئیات ارائه شده است. درخصوص شیوه استفاده از کدگذاران مستقل نیز قابل ذکر است. هدف از استفاده کدگذاران مستقل روایی و پایایی تحلیل مضمون نیست، بلکه کمک به پژوهشگر است تا به طور انتقادی درباره ساختار مضامین پیشنهادی خود و تصمیماتی که درباره کدگذاری گرفته است، فکر کند. کدگذاری مستقل به عنوان راهی برای اجتناب از عدم عینیت تحلیلگر به کار می‌رود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸۷). بر این اساس، به منظور دستیابی به هدف مذکور، از تعدادی افراد متخصص* در زمینه موضوع مورد مطالعه خواسته شد که بخش‌هایی از متون مورد بررسی را تحلیل و کدگذاری کنند و سپس نتیجه حاصل از تحلیل و کدگذاری این افراد با کدگذاری‌ها انجام‌شده توسط پژوهش مقایسه و در نتیجه آن، برخی از کدها بازبینی شد. قابل ذکر است این عمل در همه مراحل کدگذاری، به صورت جداگانه به انجام رسید تا نتیجه بازخوردها بتواند در مراحل بعدی کدگذاری، تأثیرگذار باشد و مضامین استخراج‌شده اعتبار و دقت لازم را داشته باشند.

۳. نتایج

نتایج مطالعه حاضر با مدنظر قرار دادن اهداف پژوهش و همچنین بر مبنای الزامات

مربوط به روش تحلیل تماتیک در دو قسمت مجزا و مرتبط با هم ارائه می‌شود. ابتدا در قسمت اول نتایج مربوط به تحلیل منابع و متون مورد مطالعه در قالب مضامین شادی و توضیحات و مستندات مرتبط با این مضامین در ادبیات و فرهنگ ایرانی گزارش می‌شود و در ادامه بر مبنای این مضامین و با توجه به مؤلفه‌های اصلی و اساسی مدرسه، الگوی مدرسه شاد ایرانی ارائه می‌شود. نتایج حاصل از تحلیل منابع و متون ایرانی مورد مطالعه و بررسی بیانگر این است که شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی دارای دو وجه یا ساحت متمایز بیرونی و درونی است. وجه یا ساحت بیرونی شادی بیشتر تمرکز و تأکید بر عوامل و شرایط شادی‌آفرینی دارد که بیرون از وجود فرد قرار دارند، ساحت درونی شادی ناظر بر شادی انفسی یا به عبارتی، حالات و ویژگی‌های روحی و روانی است که تحت تأثیر آن فرد شادی و نشاط را تجربه می‌کند. بنابراین بر اساس آنچه در بالا مطرح شد، می‌توان شادی را در فرهنگ و ادبیات ایرانی درباره دو مضمون فراگیر یا اصلی شادی بیرونی (آفاقی) و شادی درونی (انفسی) و تعدادی مضمون سازمان‌دهنده و پایه مرتبط با این مضامین اصلی به شرح آنچه در جدول ۲ ارائه شده است، دسته‌بندی کرد:

جدول ۲: مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر	
زبان پیوند با طبیعت موسیقی جشن و سرور	زیست جهان شاد	شادی بیرونی (آفاقی)	
			زیستن در لحظه
			شاد زیستن عشق‌ورزی
	ایمان توکل مثبت‌اندیشی امیدواری قناعت صبوری سهل‌گیری خردورزی عزت‌نفس همت و اراده	ایستار معطوف به شادی	
			منش معطوف به شادی
پویش معطوف به شادی			

در ادامه، توضیحات مربوط به هریک از مضامین فراگیر و سازمان‌دهنده در جدول بالا و همچنین مستندات مربوط به هریک از این مضامین در منابع و متون مورد مطالعه ارائه شده است:

- شادی بیرونی (آفاقی): منظور از شادی بیرونی یا آفاقی جنبه‌ای از شادی است که جنبه عینی و بیرون از افراد دارد؛ به عبارت دیگر، منظور شادی خارج از افراد و مرتبط با شرایط و عوامل محیطی و اجتماعی است، این جنبه از شادی به نحوی که در متون و منابع مورد مطالعه اشاره شده است ارتباط تنگاتنگی با محیط، ساختار فرهنگی و نظام سیاسی- اجتماعی جامعه‌ای دارد که فرد در آن زیست می‌کند. شادی بیرونی با استفاده از دو مضمون سازمان‌دهنده زیست‌جهان شاد و به زیستن که هرکدام از این مضامین نیز با تعدادی مضامین پایه‌ای قابلیت تعریف دارند، صورت‌بندی شده‌اند.

- زیست‌جهان شاد: منظور از زیست‌جهان، جهان تجربه روزمره‌ای است که فرد در یک جامعه و تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل محیطی، اجتماعی و فرهنگی در آن زیست و زندگی می‌کند؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت نحوه سامان‌دهی و شکل‌بخشی به این زیست‌جهان تا حد زیادی تعیین‌کننده شادی و نشاط افرادی است که در آن فعالیت دارند و زیست می‌کنند. مضمون زیست‌جهان شاد در مطالعه حاضر بر مبنای آنچه در ادبیات و فرهنگ ایرانی وجود دارد، درباره مضامینی از جمله زبان، پیوند با طبیعت، موسیقی و جشن و سرور تعریف و سازمان‌دهی شده است. به این معنا که ویژگی‌های منحصر به فرد زبان فارسی، طبیعت و نحوه پیوند ارتباط با آن در فرهنگ ایرانی، موسیقی ایرانی و تنوع دستگاهی این موسیقی و جشن و سروری که در این فرهنگ در جریان است، زیست‌جهانی را برای افراد شکل می‌دهد که مهم‌ترین و برجسته‌ترین ویژگی آن شادی، نشاط و شادمان زیستن است. حافظ در خصوص زبان فارسی چنین نقل می‌کند:

شکرشکن شوند همه طوطیان هند زین قند پاری که به بنگاله می‌رود

(غزل ۲۲۵)

مولوی نیز چنین می‌گوید:

«مسلمانان مسلمانان زبان پارسی گویم که نبود شرط در جمعی شکر خوردن به تنهایی
(دیوان شمس، غزل ۲۵۶۱)

حافظ درخصوص پیوند با طبیعت می گوید:

زمان خوشدلی دریاب و دریاب که دایم در صدف گوهر نباشد
غنیمت دان و می خور در گلستان که گل تا هفته دیگر نباشد
(غزل ۱۶۲)

فردوسی درخصوص رابطه بین موسیقی و شادی این گونه نقل می کند:

سراینده این غزل ساز کرد دَف و چنگ و نی با هم آغاز کرد
ازو شاد شد جان افراسیاب می روشن آورد و چنگ و ریاب
(شاهنامه، داستان خاقان چین، قسمت ۴)

وحشی بافقی درخصوص جشن و سرور چنین می گوید:

تا هست چنین که طبع اطفال در هر شب عید شادمان است
(گزیده اشعار، قصیده ۵)
چه شادی از این به که در بزم عشرت نشینی و ساقی برابر نشانی
(گزیده اشعار، قصیده ۳۹)

- به زیستن: از دیگر مضامین مرتبط با شادی بیرونی (آفاقی) که در فرهنگ و ادبیات ایرانی مورد توجه و تأکید قرار گرفته، به زیستن یا به عبارت دیگر خوب زیستن و مطلوب زیستن است. از مهم ترین مؤلفه های به زیستن که در فرهنگ و ادبیات ایرانی به صورت مستقیم و غیرمستقیم و همچنین آشکار و نهان به آن اشاره شده است. زیستن در لحظه یا زمان حال، شاد زیستن و عشق ورزی است. به عبارت دیگر، می توان این گونه مطرح کرد علاوه بر زیست جهان شاد که مرتبط با عوامل و ساختارهای سطح کلان است، پیش شرط مهم دیگر شادی و نشاط افراد یک جامعه که جنبه بیرونی دارد و خارج از ساختار درونی فرد شکل می گیرد و نمود پیدا می کند، خوب زیستن و داشتن زندگی مطلوبی است که در نتیجه زیستن در لحظه و زمان حال، شاد زیستن و عشق ورزی افراد

به همدیگر رخ می‌دهد. از مصادیق و مستندات مرتبط با مؤلفه‌ها یا به عبارت دقیق‌تر، مضامین به زیستن در فرهنگ و ادبیات ایرانی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. حافظ در خصوص زیستن در زمان حال چنین می‌گوید:

ای دل ار عشرت امروز به فردا فکنی مایه نقد بقا را که ضمان خواهد شد
(غزل ۱۶۴)

سعدی نیز این‌گونه نقل می‌کند:

برو شادی کن ای یار دل‌افروز غم فردا نشاید خورد امروز
(گلستان، باب هفتم، حکایت شماره ۵)

حافظ در خصوص شادی‌جویی و شاد زیستن این‌گونه می‌گوید:

هنگام تنگدستی در عیش کوش و مستی کاین کیمیای هستی قارون کند گدا را
(غزل ۵)

بر جهان تکیه مکن گر قدحی می‌داری شادی زهره‌جینان خور و نازک‌بدنان
(غزل ۳۸۷)

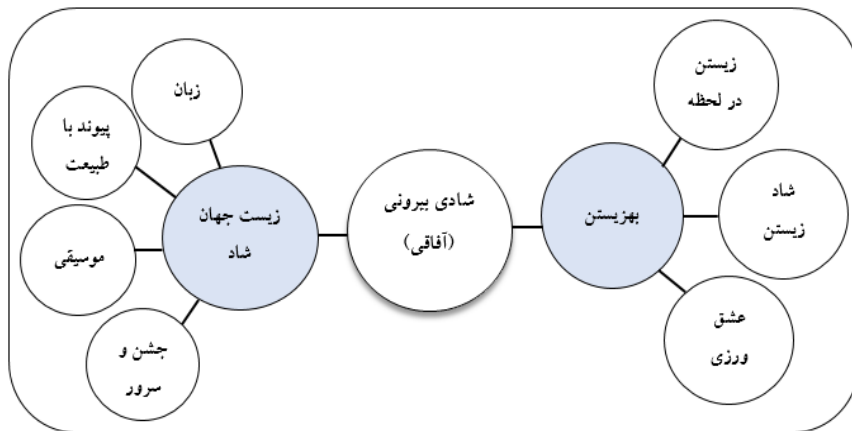
فردوسی در خصوص عشق‌ورزی این‌گونه می‌سراید:

همه شاد دل بادی و تندرست همه گنج بی رنج در دست توست
پدروار پیش تو مهر آورم همیشه پر از خنده مهر آورم
(شاهنامه، داستان سیاوش، بخش ۹)

حافظ درباره عشق‌ورزی نیز چنین می‌گوید:

فاش می‌گویم و از گفته خود دلشادم بنده عشقم و از هر دو جهان آزادم
(غزل ۳۱۷)

بنابراین بر اساس آنچه در خصوص با مضمون فراگیری شادی بیرونی در بالا مطرح شد، می‌توان شبکه مضامین مربوط به این مضمون فراگیر در ادبیات و فرهنگ ایرانی را این‌گونه ترسیم کرد.

شکل ۱: شبکه مضامین مربوط به مضمون فراگیر شادی بیرونی (آفاقی)

– شادی درونی (انفسی): بُعد مهم دیگری از شادی که در ادبیات و فرهنگ ایرانی و منابع و متون برخی از ادیبان به آن پرداخته شده و بروز و ظهور دارد، شادی است که جنبه درونی و انفسی دارد و مبتنی بر عوامل و مؤلفه‌هایی است که در درون فرد رخ می‌دهد و موجبات آرامش و سکونت خاطر و در نهایت شادی فرد را فراهم می‌کند. در مطالعه حاضر، شادی درونی در خصوص سه مضمون سازمان‌دهنده ایستار معطوف به شادی، منش معطوف به شادی و پویش معطوف به شادی تعریف و صورت‌بندی شده است.

– ایستار معطوف به شادی: منظور از ایستار، طرز تلقی افراد و کنشگران انسانی نسبت به امور و پدیده‌هایی است که در زندگی فردی و درونی خود با آن‌ها سروکار دارند. به عبارت دیگر، ایستار نمایان‌گر مواجهه ذهنی و درونی تک‌تک افراد یک جامعه با زندگی و همچنین پدیده‌ها، امور و رخدادهایی است که با استفاده از آن‌ها زیست خود را تعریف و تنظیم می‌کند. ایستار معطوف به شادی یکی از مضامین اصلی مرتبط با شادی درونی در ادبیات و فرهنگ ایرانی است که درباره مضامین پایه‌ای از جمله ایمان، توکل، مثبت‌اندیشی و امیدواری تعریف و صورت‌بندی شده است. فردوسی در شاهنامه چنین می‌گوید:

از اوی است شادی، از اوی است زور خداوند ناهید و بهرام و هور
 خداوند هست و خداوند نیست همه بندگانیم و ایزد یکی‌ست
 (شاهنامه، بخش ۱، آغاز کتاب)

حافظ درخصوص امیدواری چنین می‌گوید:

مژده ای دل که مسیحا نفسی می‌آید که ز انفاس خوشش بوی کسی می‌آید
(اشعار منتسب، شماره ۱۱)

همچنین سعدی می‌سراید:

شادی به روز گدایان کوی دوست بر خاک ره نشسته به امید روی دوست
(دیوان اشعار، غزل ۱۰۶)

حافظ در جای دیگری درباره مثبت‌اندیشی نقل می‌کند:

رسید مژده که ایام غم نخواهد ماند چنین نماید و چنین نیز نخواهد ماند
(غزل ۱۷۹)

مولوی درخصوص توکل چنین می‌گوید:

به جز نقاش را منگر که نقش غم کند شادی که از اکسیر لطف او عقیق و لعل شد خاره
(دیوان شمس، غزل ۲۱۸۰)

– منش معطوف به شادی: در راستای ایستار، مضمون دیگری که مرتبط با شادی درونی است، منش معطوف به شادی است. منظور از منش اعمال و مناسکی است که به نوعی خط‌مشی افراد را درخصوص زندگی فردی آن‌ها مشخص می‌کند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت منش نمایانگر سبک مواجهه عملی افراد با پدیده‌ها و امور مرتبط با زندگی فردی و شخصی آن‌هاست. در ادبیات و فرهنگ ایرانی منش معطوف به شادی با اعمالی از جمله قناعت، صبوری و سهل‌گیری نمود و بروز و ظهور می‌یابد. به این معنا که صورت‌بندی خط‌مشی زندگی بر مبنای این مؤلفه‌ها می‌تواند زمینه‌ساز شادی و نشاط درونی افراد را فراهم کند. مصادیق این مضمون را در منابع و متون مورد مطالعه و بررسی می‌توان این‌گونه برشمرد:

سعدی درخصوص سهل‌گیری این‌گونه روایت می‌کند:

سعدی چه کنی شکایت از دوست چون شادی و غم نه برقرار است
(غزل ۶۷)

همچنین حافظ می‌گوید:

وفا کنیم و ملامت کشیم و خوش باشیم که در طریقت ما کافری است رنجیدن
(غزل ۳۹۳)

حافظ درخصوص قناعت این گونه نقل می کند:

در این بازار اگر سودیست با درویش خرسند است

خدایا منعمم گردان به درویشی و خرسندی

(غزل ۴۴۰)

همچنین درباره صبر و صبوری چنین می گوید:

گفتی که تو را شوم مدار اندیشه دل خوش کن و بر صبر گمار اندیشه

کو صبر و چه دل، کنجه دلش می خوانند یک قطره خون است و هزار اندیشه

(رباعی ۳۷)

- پویش معطوف به شادی: منظور از پویش فعالیت های درونی پیگیرانه افراد درباره

امور زندگی شخصی و فردی آنهاست. در مطالعه حاضر، پویش معطوف به شادی بر اساس مضامین پایه خردورزی، عزت نفس و همت اراده، تعریف و صورت بندی شده است. به عبارت دیگر، می توان گفت این مضامین نشان دهنده پویش و تحرک درونی کنشگران انسانی در جهت درگیری مداوم و مستمر با زندگی و معنابخشی به آن است که موجبات شادی و نشاط آنها را فراهم می کند. با توجه به منابع و متون مورد مطالعه، مواردی از مصادیق و مستندات مربوط به این مضمون را می توان چنین نقل کرد. فردوسی در مورد خردورزی می گوید:

جهان چون گذاری همی بگذرد خردمند مردم چرا غم خورد

خرد چشم جان است چون بنگری تو بی چشم شادان جهان نسپری

(شاهنامه، آغاز کتاب، بخش ۲)

مولوی درباره عزت نفس می گوید:

دلا تو اندر این شادی ز سرو آموز آزادی که تا از جرم و از توبه پرهیزیم مستانه

(دیوان شمس، غزل ۲۲۹۲)

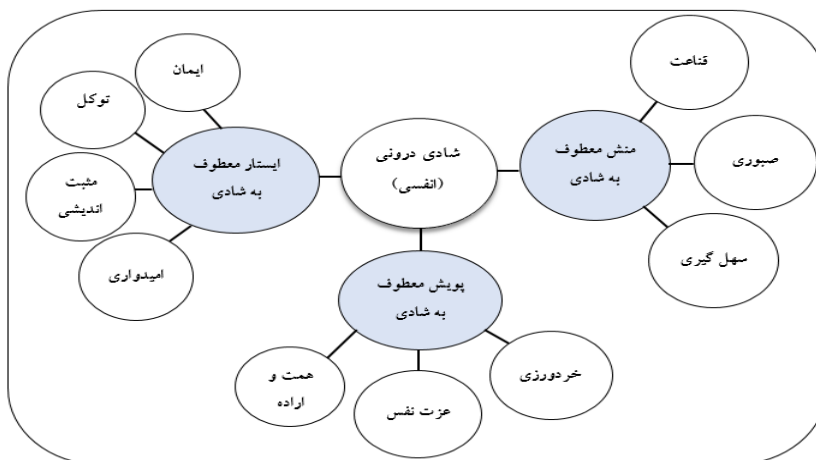
مولوی درخصوص همت و اراده داشتن نقل می کند:

دانی که از چه خندم از همت بلندم زیرا به شهر عشقت بر عاشقان امیرم
(دیوان شمس، غزل ۱۷۲۶)

عطار نیز در این خصوص چنین می‌گوید:

عزیز اگر شوی از خواب بیدار خیر یابی ز شادی‌های بسیار
(اسرارنامه، بخش یازدهم)

بنابراین بر اساس آنچه در بالا توضیح داده شد، شبکه مضامین مرتبط با مضمون فراگیر شادی درونی در ادبیات و فرهنگ را می‌توان در قالب شکل زیر نمایش داد.

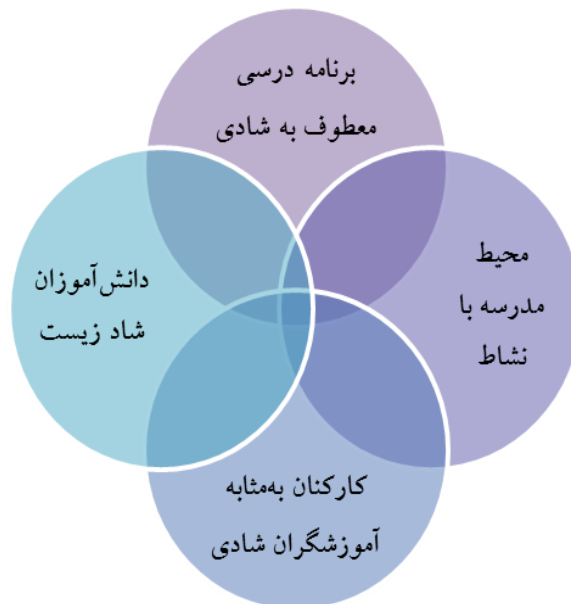

شکل ۲: شبکه مضامین مربوط به مضمون فراگیر شادی درونی (انفسی)

آنچه تا اینجا مطرح شد، به‌طور مشخص در پاسخ به دو پرسش اصلی از پرسش‌های پژوهش که به‌طور مشخص مربوط به تعریف شادی و مضامین اصلی و فرعی شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی می‌شد پاسخ داده شد. در ادامه با مدنظر قرار دادن عنوان مطالعه حاضر و اهداف قابل پیگیری در این مطالعه بر مبنای آنچه درخصوص تعریف شادی و مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی مطرح شد، به دو پرسش دیگر که به‌نوعی محور اصلی این مطالعه محسوب می‌گردند و مباحث مطرح شده در راستای طرح‌ریزی مقدمات برای پاسخ‌گویی به این پرسش‌هاست پاسخ داده شده است.

در پاسخ به این پرسش که «الگوی مدرسه شاد بر مبنای مضامین شادی در فرهنگ و

ادبیات ایرانی دارای چه مؤلفه‌ها و ویژگی‌هایی است»، باید گفت با توجه به نتایج پژوهش ارائه الگوی مدرسه شاد بر مبنای مؤلفه‌ها و مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی مستلزم توجه به ارکان و مؤلفه‌های مدرسه است، ارکان و مؤلفه‌های مدرسه را می‌توان در چهار دسته اصلی برنامه درسی مدارس، محیط مدارس، کارکنان (اجرایی و آموزشی) و دانش‌آموزان دسته‌بندی کرد، ارائه هر گونه سیاست و برنامه‌ای در مدارس باید ناظر بر همه این مؤلفه‌ها در یک کلیت منسجم و یکپارچه باشد. ارائه الگوی مدرسه شاد نیز از این قاعده مستثنا نیست؛ به عبارت دیگر، به منظور ارائه الگوی مدرسه شاد ایرانی بر مبنای مضامین مذکور ضرورت دارد، مضامین شادی درخصوص مؤلفه‌ها و ارکان مدرسه شامل برنامه درسی مدارس، محیط مدرسه، کارکنان مدرسه (اجرایی و آموزشی) و دانش‌آموزان مدنظر و مورد توجه قرار گیرد. در نتیجه بر مبنای مضامین شناسایی شده و همچنین مدنظر قرار دادن مؤلفه‌های اصلی مدرسه می‌توان الگوی مدرسه شاد ایرانی را این گونه ارائه کرد:

شکل ۳: الگوی مدرسه شاد ایرانی

بنابراین می‌توان گفت الگوی مدرسه شاد بر مبنای شادی در ادبیات و فرهنگ ایرانی الگویی است که در آن برنامه درسی مدارس مبتنی بر مؤلفه‌های شادی طراحی و بازنگری

شده است. در طراحی، معماری، رنگ‌آمیزی و نقاشی محیط مدرسه و همچنین تجهیزات آن عناصر شادی‌آفرین مدنظر قرار گرفته است، کادر اجرایی و آموزشی این مدارس شادی و شاد زیستن را به دانش‌آموزان می‌آموزند و در نهایت دانش‌آموزان مدرسه شاد، شادی را در این مدرسه فرا می‌گیرند و بر مبنای مؤلفه‌ها و عناصر آن زیست می‌کنند.

در نهایت بر مبنای آنچه درخصوص الگوی مدرسه شاد مطرح شد، در پاسخ به این پرسش که چگونه می‌توان الگوی مدرسه شاد ایرانی را در مدارس اجرا کرد؟ باید گفت اجرای الگوی مدرسه شاد بر مبنای شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی مستلزم توجه ویژه و در اولویت قرار دادن موارد زیر است:

برنامه درسی مدارس؛ از آنجایی که برنامه درسی مدارس سیستم عامل یا به عبارت دیگر، نرم‌افزار اقدامات آموزشی در نظام آموزش و پرورش محسوب می‌گردد، برنامه درسی می‌تواند منجر به ایجاد و شکل‌گیری مدرسه‌ای شود که مبتنی بر مؤلفه‌ها و مضامین شادی تعریف و طراحی شود. بر این اساس می‌توان گفت اولین و مهم‌ترین اقدام در جهت عملیاتی کردن الگوی مدرسه شاد، توافق سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی درخصوص مؤلفه‌های شادی و در ادامه تدوین محتوای برنامه درسی مدارس بر مبنای الزامات و مفروضات مرتبط با این مؤلفه‌ها و مفهوم شادی و زیست معطوف به شادی است.

محیط مدارس؛ مؤلفه مهم دیگر مدارس برای اجرا و تحقق الگوی مدرسه شاد توجه ویژه به محیط مدارس به عنوان جنبه سخت‌افزاری مدارس است که به عنوان بستری فیزیکی برای اجرای سیاست‌های مدرسه‌های شاد عمل می‌کند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت طراحی محیط مدرسه مبتنی بر مؤلفه‌های محیطی شادی‌آفرین و نشاط‌آور که از طریق ابعادی از جمله طراحی، رنگ، نقاشی، تزیین، امکانات و تجهیزات و... نمود پیدا می‌کند، از دیگر پیش‌شرط‌هایی است که برای اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به الگوی مدرسه شاد ضروری است.

کادر اجرایی و آموزشی مدارس؛ سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با الگوی مدرسه شاد در صورتی می‌تواند در محیط مدارس به صورت عملی به مرحله اجرا درآید و در زندگی دانش‌آموزان به عنوان جامعه هدف، این برنامه‌ها ساری و جاری شود که کادر اجرایی و

بالاخص کادر آموزشی مدارس بتوانند این سیاست‌ها و برنامه‌ها را به نحو احسن و مطلوب به اجرا بگذارند. به عبارت دیگر، بدون وجود کادر اجرایی و آموزشی متخصص و تعلیم‌دیده، امکان اجرا و فعلیت یافتن هیچ‌گونه سیاست و برنامه‌ای وجود ندارد. در نتیجه شاید بتوان این‌گونه مطرح کرد که سومین اقدام ضروری و اجتناب‌ناپذیر برای تحقق الگوی مدرسه شاد در مدارس تربیت طیف وسیعی از نیروی انسانی متخصص، باورمند و متعهد به اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با مدرسه شاد توسط سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش در مدارس باشد.

دانش‌آموزان؛ مؤلفه یا رکن اساسی تحقق مدرسه شاد دانش‌آموزان هستند. به عبارت دیگر، می‌توان گفت همه سیاست‌ها و برنامه‌های مدرسه شاد تا حد زیادی برای دانش‌آموزان و با هدف پرورش نسلی از افراد شاد و بانشاط برای پیگیری اهداف مدنظر جامعه و نظام اجتماعی است. تحقق الزامات و اهداف مدرسه شاد مستلزم درگیری فعال و مستمر دانش‌آموزان با سیاست‌ها و برنامه‌های این نوع مدرسه از طریق مشارکت دادن آن‌ها در امور مربوط به مدرسه شاد و در نتیجه اجرای این سیاست‌ها با همکاری و مشارکت مستمر و فعال آن‌هاست.

۴. بحث

مطالعه حاضر با هدف ارائه الگوی مدرسه شاد بر مبنای شناسایی مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی با استفاده از روش تحلیل مضمون به انجام رسید. نتایج پژوهش بیانگر این است شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی درباره دو مضمون فراگیر شادی بیرونی و درونی قابلیت صورت‌بندی و سامان‌دهی دارد؛ به عبارت دیگر، می‌توان گفت دو وجه اصلی و برجسته شادی که در منابع و متون مرتبط با فرهنگ ایرانی بر آن تمرکز و تأکید وجود دارد، شادی بیرونی و درونی است که شادی بیرونی درخصوص دو مضمون اصلی یا سازمان‌دهنده زیست‌جهان شاد و به زیستن و شادی درونی در مورد سه مضمون ایستار معطوف به شادی، منش معطوف به شادی و پوشش معطوف به شادی، تعریف و تفسیر می‌شود.

از آنجایی که پژوهش‌هایی موضوع شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی را به صورت مستقیم و غیرمستقیم مورد مطالعه قرار داده‌اند، می‌توان گفت نتایج مربوط به این مطالعات و پژوهش‌ها (باقری خلیلی، ۱۳۸۶؛ گلستان اصیل، ۱۳۹۱؛ نسیمی، ۱۳۹۲) نیز تا حد زیادی گویای همین نتیجه‌ای است که در مطالعه حاضر حاصل شده است. به عبارت دیگر، پژوهش‌ها و مطالعات مرتبط با موضوع شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی نیز شادی را حول دو مفهوم شادی بیرونی و درونی یا آفاقی و انفسی دسته‌بندی و تعریف کرده‌اند. بنابراین می‌توان گفت نتایج این مطالعه نیز که تا حد زیادی همسو با نتایج این پژوهش‌هاست، بر نتایج این پژوهش صحنه می‌گذارد.

با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش ارائه الگوی مدرسه شاد بر مبنای مضامین شادی در فرهنگ و ادبیات ایرانی است، همان گونه که در قسمت مربوط به نتایج پژوهش نیز اشاره شد، طراحی الگوی مدرسه شاد در ابتدای امر مستلزم ارائه تعریف روش و شفاف از شادی و نشاط و همچنین توجه به خاستگاه شادی و ارتباط آن با بسترهای تاریخی و فرهنگی افرادی است که در یک جامعه زیست می‌کنند. این قسمت از الگوی مدرسه شاد بنا بر آنچه در فرهنگ و ادبیات ایرانی در خصوص شادی ارائه گردید، تا حد زیادی از طریق شناسایی مضامین شادی روشن شده است. در ادامه، به منظور اجرایی کردن الگوی مدرسه شاد مبتنی بر فرهنگ و ادبیات ایرانی در مدارس، ضرورت دارد با لحاظ نمودن و توجه به مضامین شادی ایرانی در رابطه با ارکان و مؤلفه‌های مدرسه شامل برنامه درسی مدارس، محیط مدرسه، کارکنان (اجرایی و آموزشی)، دانش‌آموزان به عنوان کنشگران اصلی مدرسه و جامعه هدف مدرسه شاد تحقق پیدا کند. با مدنظر قرار دادن آنچه در قسمت قبل در خصوص برنامه درسی مدارس، محیط مدارس، کارکنان و دانش‌آموزان مدرسه شاد مطرح شد، چند اقدام عملی در رابطه با هر یک از مؤلفه‌های مذکور جزء اولویت‌های ستاره‌دار نظام آموزش و پرورش به منظور تحقق مدرسه شاد محسوب می‌شود.

الف. در خصوص برنامه درسی مدارس و بازنگری و تدوین آن بر مبنای مؤلفه‌های شادی ضرورت دارد، تیمی از کارشناسان حوزه‌های مختلف مرتبط با امر آموزش و

پرورش به صورت کاملاً تخصصی و کارشناسی شده عناصر و مؤلفه‌های شادی و نشاط را بر مبنای فرهنگ و ادبیات ایرانی در برنامه درسی مدارس به صورت آشکار و پنهان ارائه کنند. از جمله می‌توان به مواردی از جمله استفاده از واژه‌های فارسی اصیل در تدوین محتوای کتاب‌های درسی، طرح و ترویج آموزه‌های زیستن در لحظه، نوع‌دوستی، مهرورزی، مثبت‌اندیشی، امیدواری، توکل، عزت‌نفس و... اشاره کرد. همچنین ضرورت دارد دستورالعمل اجرای این آموزه‌ها در اختیار مجریان امر آموزش و پرورش قرار گیرد و به صورت مستمر محتوای این برنامه و همچنین شیوه‌های اجرای آن با توجه به اقتضات زمانی و مکانی مورد بازنگری و بازاندیشی قرار گیرد.

ب. بازطراحی محیط فیزیکی مدارس مبتنی بر عناصر و مؤلفه‌های شادی‌بخش مستلزم همکاری گروهی از متخصصان امر معماری و کارشناسان حوزه روان‌شناسی محیط است که با مدنظر قرار دان مؤلفه‌های فیزیکی و روان‌شناختی، محیط فیزیکی مدارس را بر اساس مؤلفه‌های شادی‌آفرین شناسایی شده در فرهنگ و ادبیات ایرانی از جمله استفاده از رنگ‌های شاد در طراحی و نقاشی مدارس، تزئین محیط مدرسه با عکس‌های طبیعت، استفاده از ابزار و وسایل کار شادی‌بخش و... به گونه‌ای طراحی نمایند که فیزیک و روان‌شناسی در تعامل با همدیگر محیط را بسازند و خلق شادی و نشاط نمایند. به عبارت دیگر، باید گفت در کنار مهندسی و معماری هدف از طراحی مدارس باید خلق مستمر شادی و نشاط برای افرادی باشد که در آن محیط فعالیت و کنش دارند.

ج. درخصوص کارکنان اجرایی و آموزشی مدارس به‌عنوان مجریان سیاست‌های و برنامه‌های مدرسه شاد نیز باید گفت افرادی می‌توانند به نحو احسن و مطلوب این برنامه‌ها را اجرا کنند که هم شادی را آموخته باشند و هم شاد زیسته باشند؛ به عبارت دیگر، از آنجایی که ضرورت دارد این افراد (کادر اجرایی و آموزشی مدارس) به‌عنوان مجریان اصلی الگوی مدرسه شاد از طریق انس دادن دانش‌آموزان با فرهنگ و ادبیات فارسی و آموزه‌های آن از طریق آموزش صحیح زبان فارسی، ترغیب و تشویق آن‌ها به آموختن شیوه‌های زیست شادی‌بخش (تمرکز بر امور مثبت زندگی، مغتنم شمردن لحظه‌های شاد، مهرورزی، خوش‌بینی، امیدواری و...)، اجرای برنامه‌های طبیعت‌گردی،

برگزاری برنامه‌های جشن و شادی در مدارس، مواجهه و تعامل مبتنی بر عشق، احترام و رفتارهای شادی‌بخش با دانش‌آموزان سیاست‌های مرتبط با این الگو را در مدارس به نحو مطلوب اجرا نمایند، در نتیجه بازنگری در سیاست‌های گزینش کادر اجرایی و آموزشی مدارس و آموزش و نظارت مستمر بر عملکرد این افراد و همچنین ایجاد انگیزه مادی و معنوی برای آن‌ها از جمله اقدامات ضروری و اجتناب‌ناپذیر اجرایی کردن سیاست‌ها و برنامه‌های مدرسه شاد محسوب می‌شود.

د. برای دانش‌آموزان به‌عنوان جامعه هدف مدرسه شاد، شادی را تمرین و زندگی کردن است؛ به عبارت دیگر، باید گفت صرف آموختن شادی و مؤلفه‌های آن به دانش‌آموزان کفایت لازم را در تحقق اهداف مدرسه شاد ندارد. بلکه آنچه اهمیت دارد و اولویت محسوب می‌گردد شاد زیستن است. این موضوع در صورتی برای دانش‌آموزان امکان‌پذیر می‌یابد که به صورت روزمره آن را تمرین و در زندگی فردی و اجتماعی خود و در تعامل با دیگران آن را تجربه نمایند. در نتیجه می‌توان گفت دانش‌آموزان مدرسه شاد باید شادی را در ابعاد و ساحت‌های آن زندگی کنند. تحقق این امر از طریق درگیر نمودن مستمر و مداوم دانش‌آموزان در جهت آموختن آموزه‌های شادی‌آفرین از جمله آموزه‌های فرهنگ و ادبیات فارسی (زبان و شعر فارسی)، مثبت‌نگری، خوش‌بینی، عزت‌نفس، نوع‌دوستی و عشق‌ورزی به هم‌نوعان و همچنین انجام فعالیت‌های شادی‌آفرین از جمله شرکت در برنامه‌های جشن و شادی و طنز، حضور در طبیعت، نواختن موسیقی و... امکان‌پذیر است.

در نهایت با مدنظر قرار دادن اهمیت مدرسه شاد و اجرای دقیق و صحیح آن و به عبارت دیگر، به‌منظور تکمیل پازل مربوط به الگوی مدرسه شاد و داشتن نگاه جامع و همه‌جانبه به این موضوع پیشنهاد می‌شود در قالب طرح‌های پژوهشی میدانی دیدگاه مشارکت‌کنندگان درگیر با مدرسه شاد شامل سیاست‌گذاران، مجریان امر آموزش، کادر اجرایی و آموزشی مدارس و همچنین دانش‌آموزان به‌عنوان جامعه هدف مدرسه شاد، واکاوی و ابعاد و مؤلفه‌های شادی از منظر این افراد نیز شناسایی و در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها مرتبط با مدرسه شاد مدنظر و مورد توجه قرار گیرد.

پی‌نوشت

* منظور از افراد متخصص، کارشناسان حوزه ادبیات و علوم دینی و همین‌طور علوم تربیتی و مدیریت آموزشی بودند که فرایند کدگذاری را مورد بررسی و تحلیل قرار دادند.

منابع

۱. اکبرپوران، سپیده؛ رضایی، محمد (۱۳۹۷). مروری بر سیاست شادی / نشاط در مدارس ایران از ایده تا اجرا، فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۲: ۱۴۲-۱۲۱
۲. باقری خلیلی، علی‌اکبر (۱۳۸۶). شادی در فرهنگ و ادب ایرانی، فصلنامه مطالعات ملی، سال هشتم، شماره ۲: ۵۳-۸۱
۳. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن و شیخزاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره پیاپی دهم: ۱۹۸-۱۵۱
۴. گلستان اصیل، حامد (۱۳۹۱). ابعاد شادی در شعر حافظ، پایان‌نامه کارشناسی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یاسوج
۵. نسیمی، شیرین (۱۳۹۲). مؤلفه‌های شادی و نشاط در آثار سعدی به ویژه غزلیات، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام‌نور، واحد تهران جنوب.
۶. هاشمی، سیدضیا؛ رضایی، محمد؛ اکبرپوران، سپیده (۱۳۹۵). از شادی تا نشاط، شادی در ساختار معنایی حاکم بر نظام آموزشی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره نهم، شماره ۳: ۲۰۴-۱۸۳
۷. سایت گنجور <https://ganjoor.net>

8. Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research, *Qualitative Research*, 1(3): 385-405

9. Bullough, R. V. (2011). Hope, happiness, teaching, and learning.

In *New Understandings of Teacher's Work* (pp. 15-30). Springer, Dordrecht.

10. Ivens, J. 2007. The development of a happiness measure for schoolchildren. *Educational Psychology in Practice*, 23(3): 221-239.

11. Faridi, S. (2014). Happy teaching, happy learning: 13 secrets to Finland's success. *Education Week Teacher*.

12. Furlong, M. J., Gilman, R., & Huebner, E. S. (Eds.). (2009). *Handbook of positive psychology in schools*. Routledge.

13. Glover, D., Gough, G., Johnson, M., & Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational research*, 42(2), 141-156.

14. Gulati, M., Sander, R., & Sockloskie, R. (2001). The happy charade: An empirical examination of the third year of law school. *J. Legal Educ.*, 51, 235.

15. Jolly-Ryan, J. (2009). Promoting mental health in law schools: what law schools can do for law students to help them become happy, mentally healthy lawyers. *U. Louisville L. Rev.*, 48, 95.

16. Kim, G. (2016). Happy Schools! A framework for learner well-being in the Asia-Pacific.

17. McCabe, K., Bray, M. A., Kehle, T. J., Theodore, L. A., & Gelbar, N. W. (2011). Promoting happiness and life satisfaction in school children. *Canadian journal of school psychology*, 26(3), 177-192.

18. O'Rourke, J., & Cooper, M. (2010). Lucky to be happy: A study of happiness in Australian primary students. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, 10, 94-107.

19. Rydeen, J. E. (2008). Happy school= success, FAIA, architect/facility planning specialist and former president of Armstrong, Torseth, Skold&Rydeen. *Inc.(ATS&R), Minneapolis. Dec, 1*.

20. Sherab, K. (2013). Gross national happiness education in Bhutanese schools: Understanding the experiences and efficacy beliefs of principals and teachers. *Unpublished doctoral thesis. University of New England, Armidale, Australia*.

21. Smith, A. (2009). *Winning the H factor: The secrets of happy schools*. A&C Black.

22. Suldo, S. M. (2016). *Promoting student happiness: Positive psychology interventions in schools*. Guilford Publications.

23. Wolk, S. (2009). Joy in school. *Educational leadership*, 66(1), 8-15.